

ТЕАТРАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО-ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Хлебик С. Р.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

вул. Графська, 2, Ніжин, Чернігівська область, Україна

orcid.org/0000-0002-8272-1252

super.hl@ukr.net

Ключові слова:

*виховний потенціал,
театральне мистецтво,
соціокультурний досвід,
саморегуляція, самопізнання,
емоційний інтелект*

Статтю присвячено актуальним проблемам використання театральних технологій як умові формування соціально-творчої особистості. Проаналізовано використання таких методів і способів виховного впливу театального мистецтва, які є стимулом для набуття особистістю соціального досвіду, сприяють її соціально-творчому розвитку і відповідають вимогам розвитку особистості як єдиної системи.

Питання розвитку соціально-творчої особистості ґрунтовно висвітлено у філософській та психологічній літературі. Проте в соціальній педагогіці як галузі педагогічної науки його значно менше досліджено.

Проведений аналіз наукових джерел дозволив визначити, що соціально-творча особистість – це соціально-активна й діяльна особа. Її діяльність спрямована на перетворення уже сформованих і створення якісно нових форм соціальних відносин і соціальної дійсності. Це передбачає мобілізацію її інтелектуальних, духовних і фізичних сил, дозволяє розкрити свої здібності, спрямувати свою енергію на досягнення інтересів колективу та суспільства в цілому.

За умов активної участі особистості в роботі молодіжного театру безпосередньо відбувається її соціально-творчий розвиток. Спілкування з театральним мистецтвом формує в молодій людини особистісне ставлення до героїв та подій вистави. Особа накопичує досвід емпатійних переживань. Вона формує особливе емоційне ставлення до навколишньої дійсності, здатності співпереживати героям, подіям, брати активну участь у роботі театру. Під час діяльності молодіжного театру соціально-творча особистість набуває внутрішнього досвіду, зокрема отримує глибокі та міцні знання, способи дій (загальні й конкретні), що перетворюються на свідомо сформовану внутрішню схему як орієнтовну основу практичної діяльності. Результатом сформованості набутого соціокультурного досвіду особистості є активізація діяльності самосвідомості й розвиток на цій основі інтегративних якостей і характеристик особистості (співпереживання, співчуття, співтворчості), що проявляється у зміні чи побудові нових способів поведінки, які відповідають суспільним нормам, і гуманістичній спрямованості ставлення до оточення.

THEATER TECHNOLOGIES IN FORMATION OF SOCIO-CREATIVE PERSONALITY

Khliebik S. R.

*Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work
Nizhyn Mykola Gogol State University
Grafaska str., 2, Nizhyn, Chernihiv region, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8272-1252
super.hl@ukr.net*

Key words:

educational potential, theater art, socio-cultural experience, selfregulation, self-knowledge, emotional intellect.

This article is dedicated to actual problems of theater technologies usage as one of the conditions of social and creative personality.

We have analyzed such methods and approaches to educational influence of the art which stimulate personality's acknowledgment of social experience, its social and creative development and correspond to integrity of personality development.

Questions of social and creative development of the personality are fundamentally described in philosophical and psychological and pedagogical literature.

Based on the analysis of scientific resources enabled us to make a conclusion that social and creative personality has a social active and creative profile. Its activity is focused on upgrade and creation of new quality updated forms of social relationship and social reality. It also means mobilization of its intellectual, emotional and physical power which enable him to open abilities, concentrate energy on achievement of society interests.

While active participation of the personality in the youth theater creative development takes place. Communication with the art of theater forms personal attitude to the heros and actions which take place in formation of empathetic emotions.

It forms special emotional attitude to the surrounding world, ability to the empathy to the heros and actions, actively participate in the actions which take place in the theater.

This is the way how personal deep and strong knowledge are formed as well as general and concrete ways of actions. They develop and form internal scheme as basis of practical activity.

As a result of obtained social cultural experience is activation of self conscious activity and development of this basic integrity personality skill – empathy, co-creativity which influence the change of the current or building of the new ways of behaviour in correspondence with social rules and human attitude to the environment.

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство висуває до учнівської молоді низку нових вимог, пов'язаних із творчим ставленням до навколишньої дійсності, вмінням поєднувати власні інтереси із суспільними, бути компетентним у сфері побудови ділових і міжособистісних відносин, бути готовим до прояву креативності в соціальній взаємодії. Перед закладами позашкільної освіти стоїть завдання не лише дати необхідний рівень знань, умінь і навичок, навчити та виховати соціально-активну особистість, а й створити умови для становлення особистості

як суб'єкта соціальних відносин і перетворення навколишнього світу.

Актуальність цього дослідження викликана необхідністю визначення найбільш ефективних шляхів впливу середовища молодіжного театру на розвиток соціально-творчої особистості. При цьому результат такого розвитку виражається в конкретній соціально значущій діяльності, спрямованій на самостійне відкриття і переосмислення себе.

Поняття «соціально-творча особистість» науково-обґрунтоване і більш детально практично

досліджене в таких галузях науки, як філософія, психологія, культурологія, педагогіка.

Так, філософські аспекти проблеми розвитку соціально-творчої особистості представлені в теоріях М. Блоха, Г. Гегеля, П. Енгельмейера, І. Канта, А. Шопенгауера та інших.

Загальнопсихологічні аспекти розвитку соціально-творчої особистості розглядали А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм та інші. Розвитку уявлень про соціально-творчу особистість присвячені дослідження З. Базарбаєвої, Т. Базарової.

Педагогічне осмислення соціально-творчої особистості спирається на роботи дослідників, які розглядають соціально-творчий розвиток особистості.

Розвиток соціально-творчої особистості розкривається в теорії і практиці колективно-творчого виховання (І. Іванов), педагогіці «загальної турботи» (І. Іванов). У соціальній педагогіці розглядають соціально-творчу особистість А. Капська, В. Сластенін та інші.

Основною ідеєю культурологічного підходу, представниками якого є К. Маркс, В. Біблер, виступає ідея унікальності людського життя, ціннісного ставлення до людини.

Не менш важливим у дослідженні природи соціально-творчої особистості є театральні технології як умова її розвитку. Це питання розглядалося такими науковцями, як С. Соломаха, С. Томчикова, Т. Фуртас, Т. Борисова, І. Будянський, В. Букатов, О. Матяхіна, С. Мацієвська. Використання театральних технологій у соціально-творчому розвитку особистості дає можливість вирішувати суспільно значущі проблеми, набувати досвіду взаємодії із соціальним оточенням, самореалізовуватися та самостверджуватися в результаті розвитку своєї особистості.

Питання розвитку соціально-творчої особистості ще не достатньо розроблене і вивчене. Тому необхідність конкретних науково-практичних кроків, спрямованих на дослідження розвитку соціально-творчої особистості, викликана сучасною педагогічною наукою, для якої в змістовному плані властивим є висунення на перший план соціальних аспектів проблем виховання, акцент на розвитку «самозвеличення» особистості молоді, спроби оцінки результатів виховання через динаміку особистісного росту, акцент на адаптації учнівської молоді в суспільстві як меті і результаті виховання шляхом залучення до активної участі в роботі соціального молодіжного театру.

У соціальній педагогіці поки не достатньо розроблені питання щодо визначення соціально-творчої особистості, умов її формування, критеріїв виявлення та рівнів соціально-творчої особистості, механізмів розвитку та можливостей подальшого вдосконалення і реалізації своїх мож-

ливостей у різних сферах діяльності, зокрема в роботі соціального молодіжного театру.

Водночас між теорією та практикою виникає низка протиріч, а саме: між потребою в соціально-творчому розвитку особистості і недостатнім теоретичним осмисленням проблеми в соціально-педагогічній літературі; між відсутністю учнівських соціальних молодіжних театрів, які об'єднують молодь на позитивних зразках соціально-творчого розвитку, і потребою в самостверженні й творчій реалізації особистості в середовищі однолітків; між кризою інститутів соціалізації молоді й потребою в самовизначенні, культурі, міжособистісному спілкуванні та недостатнім рівнем сформованості цих якостей у нового покоління.

Мета дослідження – обґрунтувати соціально-виховний потенціал молодіжного театру в розвитку соціально-творчої особистості.

Вклад основного матеріалу. Діяльність соціального молодіжного театру організовується при навчальному закладі, зокрема школі, ліцеї, коледжі. В основі реалізації роботи соціального молодіжного театру лежать театральні технології в аспекті соціально-педагогічної діяльності. Специфіка їх полягає в тому, що вони дають можливість не лише здійснювати підготовку майбутніх фахівців у певній сфері діяльності, а й за допомогою них можна вирішувати суспільно значущі проблеми, набувати досвіду взаємодії із соціальним оточенням, самореалізовуватися та самостверджуватися в результаті розвитку своєї особистості. Такий шлях театральні технології використовують і для розвитку соціально-творчої особистості.

Зазначимо, що проблема впровадження театральних технологій у процес розвитку соціально-творчої особистості має суттєву теоретико-методичну платформу, основи якої закладено роботами вітчизняних і зарубіжних дослідників: В. Абрамяна, М. Барахтяна, О. Бганко, О. Булатової, Ж. Ваганової, Ю. Єлісовенка, Е. Зайцевої, Л. Зімакової, І. Зязюна, Н. Іванової, Л. Ільїної, О. Кашиної, В. Ковальова, О. Курбатової, Л. Лимаренко, Н. Макарової, О. Подгорної, Н. Тарасевич, С. Швидкої та інших.

На сучасному етапі, паралельно з поглибленням розроблення питання використання здобутків театального мистецтва для розвитку соціально-творчої особистості, відбувається диференціація досліджень за такими напрямками:

1) застосування театральних технологій у позанавчальному процесі (І. Будянський, В. Букатов, О. Матяхіна, С. Мацієвська);

2) удосконалення засобами театральних технологій умінь реалізації виховних впливів, які здійснюються учнівською молоддю (Т. Борисова);

3) підготовка педагогів до організації та керівництва театральною діяльністю учнівської молоді (С. Соломаха, С. Томчикова, Т. Фургас).

Ми погоджуємося з думкою С. Мухіної та А. Соловйова, котрі визначили театральні технології як сукупність оригінальних прийомів, узятих зі сценічного мистецтва, що (за допомогою акцентування на основній особливості молодіжного театру – двоплановості) використовуються для створення образу, який запам'ятовується, і підкреслення його соціально-педагогічної й ігрової (умовної) сутності.

На думку А. Капської, зміст театральних технологій полягає в підтримці та зміцненні таких позитивних почуттів акторів та глядачів, як стимулювання соціально-творчого ентузіазму, взаємоповаги; спроба робити емоції учасників молодіжного театру усвідомленими й керованими, а отже, не лише особистими, а й соціальними; підтримка бажання актора та глядача змінити себе під впливом позитивних рис характеру образу, втіленого на сцені; навчання здійснювати самооцінку власної соціальної творчості; формування навички себе в колективі; цілеспрямована дія, впевненість у власних силах.

Значимо, що театральні технології розглядаються як умова розвитку соціально-творчої особистості, насамперед, через значну активізацію набуття власного досвіду емоційно-ціннісного ставлення до соціальної дійсності, зокрема завдяки аналізу множини таких «досвідів» у межах театралізації. У такий спосіб освітнє середовище широких можливостей навчання соціально-творчої особистості перетворюється на середовище для її розвитку, становлення та самоствердження. Саме тому застосування театральних технологій є суттєвою умовою забезпечення індивідуальних способів формування емоційно-ціннісного досвіду соціально-творчої особистості і, як наслідок, соціально-активної й значущої спрямованості на вирішення актуальних сьогодні завдань соціально-педагогічної роботи

Використання театральних технологій у соціально-творчому розвитку особистості необхідне з метою ініціації соціальних змін, усвідомлення учнівською молоддю об'єктивно зумовленого наскрізного характеру «співбуття» соціально-творчої особистості з її внутрішнім і зовнішнім світами, розв'язання суперечностей між домінуванням класичних методів педагогічної взаємодії та переважною спрямованістю сучасної учнівської молоді на формування особистісного емоційно-ціннісного досвіду в процесі образного подання змісту соціально-педагогічних проблем засобами театралізації.

У результаті аналізу соціально-педагогічної літератури нами було виділено два підходи щодо

визначення умов соціально-творчого розвитку особистості. Відповідно до першого підходу, використання театральних технологій як умови формування орієнтації учнівської молоді на соціально-творчу діяльність передбачає спрямованість на реалізацію соціально-творчого аспекту діяльності і формується шляхом включення учнівської молоді в спеціально організовану роботу соціального молодіжного театру.

Другий підхід передбачає широке розповсюдження інформації про діяльність соціального молодіжного театру та можливості особистісного зростання для його учасників і самореалізації в ньому, надання широких можливостей для прояву і розвитку соціальної активності учнівської молоді (заохочення ініціативи, самостійності, різноманітної діяльності в поєднанні з почуттям відповідальності).

На основі проведеного емпіричного дослідження нами були виділені умови формування соціально-творчої особистості в молодіжному театрі, що передбачає використання таких методів і способів педагогічного впливу, які є стимулом для набуття молодою людиною позитивного соціального досвіду, сприяє його творчій актуалізації, відповідає вимогам розвитку особистості як єдиної системи, а саме:

- педагогічно спрямована організація діяльності учнівської молоді, що сприяє поглибленню її емоційно-перцептивного досвіду, активізації емоційної сфери свідомості, спрямовуючи її роботу на чуттєве досягнення і закріплення еталонів поведінки й діяльності, прийнятих у суспільстві;

- активізація когнітивного компонента досвіду учнівської молоді в процесі організації пізнавальної діяльності в роботі соціального молодіжного театру, що відображає усвідомлення змісту його основних ідей, формує залучення в соціальний досвід особистості соціально позитивного ставлення до суспільства та до себе;

- стимулювання процесу самопізнання і саморегуляції, формування особистісних моральних якостей учнівської молоді, пов'язаних з екстеріоризацією знань, умінь та навичок соціально-творчої діяльності сприяє формуванню власної просоціальної поведінки.

За умов успішного виконання вищезазначених умов у соціально-творчій особистості формуються такі риси, як рішучість, спрямованість на досягнення мети, впевненість у своїх силах, енергійність, висока працездатність. Відкритість до нового досвіду особистості полягає в тому, що вона здатна активно сприймати нову інформацію з навколишнього середовища, проте рішення приймає самостійно. Такі особи терплячі під час обмірковування певної соціальної проблеми, терпимі до неясності, двозначності та невизначено-

сті. Разом із вірою та впевненістю в можливість зміни на краще цілеспрямованість допомагає реально змінювати соціальне середовище.

Соціально-творча особистість здатна адекватно оцінювати себе, свої фізичні (зовнішні) та соціальні (статусні) риси, що дає змогу братися за певний вид роботи, відповідально виконувати поставлені завдання. Для соціально-творчої особистості характерною є наявність суспільно-корисної, позитивної мети, спрямованої на розвиток громадського життя.

Платформою для самореалізації та самоствердження особистості може стати її участь в діяльності соціального молодіжного театру. Там вона не лише розвиває свої здібності, вдосконалюється та самостверджується, а й виявляє і реалізує свій соціально-творчий потенціал, внутрішні потреби до здійснення соціально-творчої роботи.

Основним завданням проведеного нами соціально-педагогічного дослідження стало визначення найбільш популярних та цікавих для молоді форм участі в театралізованих виставах соціального спрямування, визначення проблем, що турбують молоде покоління і пошук їх вирішення у поглядах соціально-активної й небайдужої людини.

Популярним видом соціального молодіжного театру в нашому дослідженні виявився форум-театр. Це пояснюється тим, що він є найбільш доступним для сприймання учнівською молоддю, має широкий спектр можливостей для вияву різних думок, варіантів виходу зі складної ситуації, не вимагає професійної акторської підготовки. Цей вид соціального молодіжного театру не потребує створення спеціальних умов для його організації та проведення, а також підготовки учнів до такої форми роботи, може здійснюватися в реальних умовах навчального або позашкільного закладу.

Учасником форум-театру може стати молода людина, яка може опинитися або вже опинилась у складних життєвих ситуаціях через обставини, що склалися, і в якій не вистачає інформації або власного досвіду для запобігання виникненню проблеми. Зазначимо, що нами були окреслені проблеми споживання наркотиків та здорового способу життя, які є актуальними сьогодні в молодіжному середовищі, адже саме молодь під впливом різних обставин найбільш схильна до ненормативної поведінки. Тому нашим завданням було

попередити негативні прояви в поведінці учнівської молоді з метою формування позитивного ставлення до здорового способу життя.

Форум-театр дає можливість не лише усвідомити учнівською молоддю проблему і сформулювати ставлення до негативного явища, а й здобути навички розв'язання проблеми з використанням власного досвіду та досвіду інших людей, включаючи можливості підсвідомості та емоційного інтелекту.

У форум-театрі всі учасники грають певну роль: одні є акторами, а інші – глядачами. Після програвання всіх сцен глядачі пропонують власні варіанти виходу зі складних життєвих ситуацій, показують їх й аргументують. Відбувається розроблення алгоритму дій, створення моделі успішної поведінки в складній ситуації. Думка кожного обов'язково враховується і не залишається поза увагою в обговоренні, особистість відчуває свою значущість і статусність серед однолітків.

Виконуючи роль актора, глядач глибше занурюється в емоційні переживання головного персонажа, відчуває результат свого втручання в події, що відбуваються, активно співпереживає і діє. Спроба власної участі може привести глядача до іншого погляду на проблему та до знаходження іншого виходу зі складної ситуації. Аудиторія залучається до переживань, драма акторів стає драмою глядачів.

Позитивним є те, що акторська підготовка учасників форум-театру не обов'язкова, що зменшує затрати часу на підготовку до його організації.

Підсумовуючи вищезазначене, зауважимо, що театральні технології розглядаються як умова розвитку соціально-творчої особистості, насамперед через значну активізацію набуття особистістю власного досвіду емоційно-ціннісного ставлення до соціальної дійсності, зокрема завдяки аналізу множини таких «досвідів» у межах театралізації. У результаті залучення учнівської молоді до активної участі в реалізації театральних технологій на практиці безпосередньо відбувається процес розвитку соціально-творчої особистості. Театральні технології як умова формування соціально-творчої особистості в молодіжному театрі передбачають використання таких методів і способів педагогічного впливу, які є стимулом для набуття досвіду особи, сприяють її формуванню в цілому і відповідають вимогам розвитку особистості як єдиної системи.

Література

1. Дергач М.А. Формування особистості засобами театального мистецтва: історія становлення педагогічної думки і практики : монографія. Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2009. 408 с.
2. Локарева Г.В. Соціокультурні компетентності як складова загальної культури творчої особистості. *Вісник Запорізького національного університету. Сер. Педагогічні науки*. 2015. Вип. 2 (25). С. 179–189.

3. Мерзлякова О. Психологічний театр імпровізації. Методика оволодіння навичками вирішення проблемних ситуацій взаємодії. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід: науково-методичний журнал*. 2005. № 11/12. С. 66–71
4. Полякова О.М. Театральні технології як засіб професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів. *Вісник Запорізького національного університету. Сер. Педагогічні науки*. 2011. Вип.1 (14). С. 80–85.
5. Форум-театр: формула виходу з кризи : навчально-методичний посібник для бажаючих створити форум-театр / Л. Гук, М. Григоріва, Д. Доусет та ін. Київ, 2007. 68 с.

References

1. Dergach M. A. Formuvannya osobistosti zasobami teatral'nogo mistectva: istoriya stanovlennya pedagogichnoї dumki i praktiki: monografiya.[Formation of personal means of the art of theater: development history of pedagogical practice and knowledge: monograph] Dnipropetrovs'k: IMA-pres, 2009. 408 s.
2. Lokareva G. V. Sociokul'turni kompetentnosti yak skladova zagal'noi kul'turi tvorchoї osobistosti.[Socio – cultural competencies as part of creative personality culture] *Visnik Zaporiz'kogo nacional'nogo universitetu Ser. Pedagogichni nauki*. 2015. Vip. 2 (25). S. 179–189.
3. Merzlyakova O. Psihologichnij teatr improvizacii. Metodika ovolodinnya navichkami virishennya problemnih situacij vzaemodii.[Psychological improvisation theater. Methods of skills development to solve problematic cross collaboration situations] *Vidkritij урок: rozrobki, tekhnologii, dosvid: nauk.-metod. zhurnal*. 2005. № 11/12. S. 66–71
4. Polyakova O. M. Teatral'ni tekhnologii yak zasib profesijnoi pidgotovki majbutnih social'nih pedagogiv. [Theater technologies as means of professional development of future social teachers] *Visnik Zaporiz'kogo nacional'nogo universitetu. Ser. Pedagogichni nauki*. 2011. Vip.1 (14). S. 80–85.
5. Forum-teatr: formula vihodu z krizi: navch.-metod. posib. dlya bazhayuchih stvoriti forum-teatr [Theater-forum: formula of crisis way out: educational methodological manual for those who want to create forum theater]/ L. Guk, M. Grigoriva, D. Douset ta in. Kiiv, 2007. 68 s.